

Förordning om Euratoms forsknings- och utbildningsprogram 2028–2032

Utbildningsdepartementet

Dokumentbeteckning

COM(2025) 594 final Celexnummer 52025PC0594

Förslag till RÅDETS FÖRORDNING om att inrätta Europeiska atomenergigemenskapens forsknings- och utbildningsprogram för perioden 2028-2032, vilket kompletterar Horisont Europa, ramprogrammet för forskning och innovation, och sörjer för gemenskapens bidrag till ITER-projektet, och återkallar Förordning (Euratom) 2025/1304

Sammanfattning

Kommissionen presenterade den 3 september 2025 ett förslag om Euratoms forsknings- och utbildningsprogram för perioden 2028–2032. Programmet är tänkt att bidra till målen för den föreslagna Konkurrenskraftsfonden och ramprogrammet för forskning och innovation (Horisont Europa) genom kärnforskning och kärnteknologi som stärker EU:s konkurrenskraft och klimatomställning samtidigt som människor och miljön skyddas. Kommissionen föreslår ett program med en total budget på knappt

6,7 miljarder euro i löpande priser, inklusive Euratoms bidrag till ITER-projektet.

Förslaget lyfter fram fusionsforskning och betonar att programmet behöver utvecklas för att ta itu med teknologiska flaskhalsar inom fusionsforskningen bl.a. genom att mobilisera mer privat finansiering och industriell erfarenhet samt öka internationella samarbeten.

Regeringen välkomnar förslaget. Det är angeläget att forskningssatsningar inom Euratom kan fortsätta och utvecklas för att svara mot mål kopplade till konkurrenskraft och klimatomställning. Samtidigt bör programmets utökade inriktning mot samarbete med privata aktörer välkomnas, inte minst med tanke på behovet av att gå från grundforskning till tillämpning, bl.a. inom fusionsforskningen.

1. Förslaget

1.1 Ärendets bakgrund

Europeiska atomenergigemenskapen har sedan dess tillkomst främjat forskning och kunskapsspridning, och kommissionen ansvarar för att främja och underlätta kärnforskning i medlemsstaterna och komplettera denna med ett gemensamt forsknings- och utbildningsprogram. Programmet är EU-finansierat och hanterar de vetenskapliga och tekniska områden som ryms

inom Euratomfördraget. Det nuvarande programmet löper under perioden 2021–2025 och rådet har beslutat om en förlängning av programmet under perioden 2026–2027.

Kommissionens utvärdering av det befintliga programmet har bl.a. visat att det har tillhandahållit stöd för att säkra kärnteknisk expertis nödvändig för bl.a. kärnsäkerhet och avfallshantering och att det har fört EU närmare en praktisk användning av fusionsenergi.

Dock konstaterar kommissionen att fusionskraft inte kommer att bli verklighet om inte återstående vetenskapliga och tekniska utmaningar hanteras med utgångspunkt i korrekta antaganden om teknisk komplexitet och investeringsbehov i leverantörskedjor. Vidare konstateras att programmet måste utvecklas för att ta itu med teknologiska flaskhalsar som kräver ytterligare investeringar, möjligen i forskningsinfrastrukturer, och även mobilisera mer privat finansiering och industriell erfarenhet samt öka internationella samarbeten. Kommissionen har påbörjat arbete med ett europeiskt partnerskap som ska föra samman offentliga och privata aktörer inom fusionsforskning och -innovation. Fler detaljer om den framtida rollen för offentliga aktörer utlovas komma i ett senare meddelande om EU:s fusionsstrategi.

1.2 Förslagets innehåll

Programmet ska bidra till målen för den föreslagna Konkurrenskraftsfonden och ramprogrammet för forskning och innovation (Horisont Europa) genom kärnforskning och kärnteknologi som stärker EU:s konkurrenskraft och klimatomställning samtidigt som människor och miljön skyddas (se faktagenommemoria 2025/26:FPM14 respektive 2025/26:FPM19).

Aktiviteter föreslås inom fem huvudområden:

- a) Uppbyggnad och drift av fusionsforskningsanläggningen ITER.
- b) Fusionsforskning som stöder övergången från grundforskning till tillämpningar, genom stöd till bl.a. start-ups och innovativa lösningar.
- c) Forskning om kärnsäkerhet, fysiskt skydd och skyddsåtgärder, ickespridning, strålskydd, kärntekniska data, avfallshantering samt innovativ användning av joniserande strålning inklusive i hälsosektorn.
- d) Expertis och kompetens inom det kärntekniska området inklusive utbildning och tillgång till forskningsinfrastrukturer.
- e) Policystöd till EU-policy och en utvecklad kunskapsbas inom standardisering och modellering.

Förslaget innehåller regler för deltagande, bedömning och utbetalning av medel, vilka i väsentliga delar överensstämmer med motsvarande regler för Horisont Europa och Konkurrenskraftsfonden. Kommissionen har strävat efter att göra finansiella och administrativa processer mer användarvänliga däribland utökad användning av schablonbelopp och snabbare hantering av ansökningar.

Programmet föreslås fortsatt bidra till att minska strålningsrisker genom att utveckla kunskap och verktyg, samt stärka krisberedskapen och förmågan att hantera en radiologisk olycka.

Förslaget innebär att programmet utvecklas för att ta itu med teknologiska flaskhalsar inom fusionsforskningen bl.a. genom att mobilisera mer privat finansiering och industriell erfarenhet samt öka internationella samarbeten.

Förordningen medger också deltagande av tredjeland via bilaterala avtal, i första hand tillträdande länder nuvarande och potentiella kandidatländer och grannskapsländer. Regler för dessa länders ekonomiska bidrag och motprestation läggs fast.

I förordningens inledning läggs vikt vid att främja jämställdhet och att implementera jämställdhetsintegrering i programmet.

Programmet ska genomföras genom arbetsprogram vilka beslutas av kommissionen i form av genomförandeakter. Kommissionen ska

ta hjälp av en kommitté som kan mötas i två konfigurationer: en för fission och en för fusion. Genomförandeakterna föreslås beslutas efter en rådgivande procedur i kommittén.

1.3 Gällande svenska regler och förslagets effekt på dessa

Deltagande i programmet bygger på nationella regler för forskningsstöd, aktörers medfinansiering samt social- och arbetsrätt. Förslaget kan kräva anpassning hos svenska forskningsfinansiärer, lärosäten och andra aktörer för att möta de nya ansöknings-, finansierings- och rapporteringsprocesserna.

1.4 Budgetära konsekvenser och konsekvensanalys

Utgifterna för programmet 2028–2032, inklusive det internationella samarbetet om fusionsforskning ITER, föreslås uppgå till 6 682 miljoner euro i löpande priser (9 794 miljoner euro i löpande priser anges för perioden 2028-2034 enligt Europeiska kommissionens meddelande COM(2025) 570 final/2). Det saknas för närvarande fullständiga uppgifter om utgifterna för unionsstödet till Euratom i fasta priser. Det är därför svårt att göra direkta jämförelser mellan perioderna. Kommissionens förslag motsvarar cirka 0,3 procent av den föreslagna totala budgetramen, inklusive specialinstrument, för 2028–2034 (0,5 procent för 2028-2034).

Den svenska statsbudgeten påverkas främst genom EU-avgiften, men även indirekt genom det nationella medfinansieringskrav som fortsatt gäller för deltagande aktörer. Förslaget till Euratom skulle

motsvara cirka 347 miljoner SEK i årlig EU-avgift, baserat på en total prognosticerad genomsnittlig svensk EU-avgift för nästa programperiod om 102 800 miljoner SEK per år (se faktapromemoria 2025/26:FPM3).

Programmet innebär fler möjligheter för svenska forskare och innovatörer att samarbeta med internationellt ledande partners utan att svenska organisationer drabbas av den administrativa bördan av att hantera internationella samarbetsavtal, då detta hanteras av kommissionen. Programmet gör det vidare möjligt för medlemsländerna att dela kostnader för större forsknings- och teknikinfrastrukturer. Utan ramprogrammet skulle svenska forskningsaktörer behöva täcka högre kostnader för att få tillgång till denna infrastruktur.

2. Ståndpunkter

2.1 Preliminär svensk ståndpunkt

Regeringens ståndpunkter avseende övergripande principer för den fleråriga budgetramen och dess storlek, inklusive för enskilda fonder och program, behandlas i faktapromemoria 2025/26:FPM3.

Regeringen välkomnar förslagets inriktning. Det är angeläget att forskningssatsningar inom Euratom kan fortsätta och utvecklas för att svara mot mål kopplade till konkurrenskraft och klimatomställning. Regeringen ser samtidigt positivt på att

forskning om kärnsäkerhet och strålskydd fortsatt intar en central position i programmet, för att skydda människor och miljö.

Samtidigt bör programmets utökade inriktning mot samarbete med privata aktörer välkomnas, inte minst med tanke på behovet av att gå från grundforskning till tillämpning, bl.a. inom fusionsforskningen. Regeringen anser att programmet även bör stötta vidareutvecklingen av säker fissionsteknik, t ex för små modulära reaktorer (SMR).

Regeringen betonar att medlemsländernas inflytande genom ändamålsenliga kommittéförfaranden är viktigt för att europeiska, nationella och regionala satsningar ska samverka och främja högsta vetenskapliga kvalitet, samt för att områden där Sverige har särskild kompetens får ett tydligt utrymme i programmet. Det är angeläget att EU:s medlemsstater ges vederbörligt inflytande över arbetsprogrammen och aktiviteter under programmet, vilket underlättar effektiv samverkan mellan europeiska och nationella och regionala forsknings- och innovationssatsningar och att fler svenska aktörer ges goda förutsättningar att delta.

Europa måste bli bättre på att nyttiggöra forskningsresultaten. Regeringen vill se fortsatta förenklingar, och åtgärder som gör programmet mer tillgängligt och skapar bättre förutsättningar för forskare, företag och samhällets olika aktörer. Regeringen framhåller betydelsen av näringslivets investeringar i forskning och

innovation och kommer att verka för att deltagande i programmet är attraktivt för företag.

2.2 Medlemsstaternas ståndpunkter

De övriga medlemsstaternas ståndpunkter är ännu inte kända.

2.3 Institutionernas ståndpunkter

Institutionernas ståndpunkter är ännu inte kända.

2.4 Remissinstansernas och andra intressenters ståndpunkter

Förslaget remitteras.

3. Förslagets förutsättningar

3.1 Rättslig grund och beslutsförfarande

Den rättsliga grunden för förslaget till Euratoms forsknings- och utbildningsprogram är artikel 4 och artikel 7 första stycket i fördraget om Euratom. Programmets budget inkluderar även Euratoms bidrag till ITER-projektet, vilket grundas på artiklarna 45–51 och 101 i fördraget om Euratom.

Beslut fattas med enhällighet i rådet på förslag av kommissionen. Även om fördraget inte kräver det så är det vanligt att ordförandeskapet i rådet bjuder in Europaparlamentet att lämna kommentarer på förslaget.

3.2 Subsidiaritets- och proportionalitetsprinciperna

Subsidiaritetsprincipen innebär att unionen på de områden där den inte har exklusiv befogenhet får vidta en åtgärd endast om och i den mån som målen för den planerade åtgärden inte i tillräcklig utsträckning kan uppnås av medlemsstaterna och därför, på grund av den planerade åtgärdens omfattning eller verkningar, bättre kan uppnås på unionsnivå. När det gäller området forskning och teknisk utveckling har unionen och medlemsstaterna delad befogenhet, vilket innebär att unionen agerar där det skapar mervärde att samverka över nationsgränser och där samlade satsningar ger större effekt än enskilda nationella insatser. Programmet (Europeiska atomenergigemenskapens forsknings- och utbildningsprogram) innebär enligt kommissionen att EU:s medlemsstater får hjälp med att, oavsett sina respektive nationella energimixar, använda kärnteknologier på ett säkert sätt och minska riskerna med de olika tillämpningsområden som finns för joniserande strålning. möjligheter att bl.a. hantera gemensamma utmaningar och främja gemensamma prioriteringar, vilket också stärker unionens konkurrenskraft. Regeringen instämmer i kommissionens bedömning att förslaget är förenligt med subsidiaritets- och proportionalitetsprinciperna.

4. Övrigt

4.1 Fortsatt behandling av ärendet

Förslaget förväntas inte behandlas av det danska ordförandeskapet och det är oklart när behandling kommer att ske.

4.2 Fackuttryck och termer

Fission: En process i vilken tunga atomkärnor som t.ex. uran och plutonium splittras, vanligtvis i två delar, varvid stora mängder kärnbindningsenergi frigörs. I normalfallet orsakas fission av att en neutron träffar en kärna och åtföljs av utsändning av flera neutroner och gammastrålning.

Fusion: En kärnreaktion mellan två atomkärnor som leder till en sammansmältning, varvid en tyngre kärna bildas och stora mängder energi frigörs. För att starta en fusionsprocess måste energi tillföras. Eftersom det oftast sker i form av värmeenergi talar man om termonukleär fusion. Det är samma fusionsprocess som genererar energin i solen och stjärnorna.

ITER: Ett internationellt samarbete för att bygga en experimentreaktor för fusionsenergi. Syftet med anläggningen är inte att producera elektricitet, utan att lösa kritiska vetenskapliga och tekniska frågor för att kunna gå till industriella tillämpningar.

Kärnsäkerhet: Förebyggande av olyckor och minimerande av konsekvenserna av incidenter i kärntekniska anläggningar.

Strålskydd: Skyddande av människor och miljö från skadliga effekter av joniserande strålning.